

Тишакова Л. Т.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Луганського державного університету внутрішніх

справ ім. Е. О. Дідоренка,

м. Северодонецьк, Україна

tishakova.lt@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9237-2730>

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ТИПІВ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В різних за характером фразеологічних дослідженнях, у спостереженнях мовознавців, перекладачів ми нерідко зустрічаємо зауваження про те, що одиниці фразеологічної системи в більшій мірі, ніж одиниці будь якого іншого структурного рівня мови, наділені семантичними і стилістичними характеристиками. Сьогодні питання семантики ФО привертає увагу все більшої кількості дослідників. Поряд з проблемами загальної теорії фразеологічної семантики вирішується цілий ряд питань, пов'язаних з семантичними категоріями фразеологічних одиниць. Структурно-семантична самодостатність прислів'їв та приказок, їхня текстова, а не стройова природа викликають багато суперечок між вченими. Разом з тим зробити бар'єр між фразеологізмами та прислів'ями не вдається, їх взаємозв'язок виявляється все чіткіше. Прислів'я та приказки явно збігаються з фразеологізмами щодо їхньої функції в комунікації, вони є основним джерелом збагачення фразеології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідною тенденцією сучасних досліджень є новий підхід до розгляду фразеологічних одиниць – це спроба проникнути в природу фразеологічного витвору як репрезентанта картини світу певного етносу (Н. Бабич, О. Селіванова, О. Левченко). У цьому контексті фразеологізми є специфічними мовними формулами, картинами світу із закодованою інформацією про минуле, наших предків, їхній спосіб сприйняття світу та оцінку всього сушого; вони акумулюють культурні потенції народу, тільки йому притаманним способом маніфестують дух і неповторність ментальності нації. Дослідник О. Боровик розглядав структурно-семантичні характеристики прислів'їв в англomовному та українomовному дискурсах, іншим аспектам нашої проблематики були присвячені дослідження сучасних українських дослідників (О. Овсяненко, М. Пазяк) та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Актуальність теми нашого дослідження посилюється необхідністю з'ясування специфіки структурно-семантичних типів прислів'їв та приказок в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета роботи полягає у виявленні структурно-семантичних характеристик прислів'їв та приказок в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті. Постановлена мета передбачає такі завдання: аналіз теоретичних засад дослідження англійських прислів'їв та приказок, уточнення їх дефініцій на основі семантизації наукових поглядів сучасних дослідників паремій, аналіз специфічних структурно-семантичних типів прислів'їв та приказок в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті.

Визначення методики дослідження. У статті були використані такі методи дослідження даної проблематики: метод аналізу науково-теоретичних джерел (аналіз аспектів зазначеної проблематики), контрастивний лінгвістичний метод, метою якого є забезпечення теоретичних та практичних результатів стосовно прислів'їв та приказок в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прислів'я – це комунікативні автономні одиниці, які мають форму невеликого тематичного тексту, що не містить заголовка, є конденсацією спостереження та в яких домінує синкретична (інформативно-впливова) функція. За класифікацією А. Куніна прислів'я і приказки відносяться до комунікативних фразеологічних одиниць, що є реченнями цільно-предикативного типу (Кунін, 1996).

Наприклад, „*Strike while the iron is hot*” – „*Куй залізо, поки гаряче*”.

Під прислів'ями звичайно розуміють афористично стиснуті вирази з повчальним змістом у ритмічно організованій формі. Прислів'я завжди є реченням. Вони переслідують дидактичну мету (повчати, застерігати тощо.). На відміну від ФО інших типів, прислів'я часто бувають складними реченнями. У контексті прислів'я може виступати в якості самостійного речення або частини складного речення. Наприклад, прислів'я „*The proof of the pudding is in the eating*” – „*Якість пудінгу визначається тим, що його з'їдають*”; „*Все перевіряється на практиці*”. Воно досить часто зустрічається у творах англійських письменників. *You must not forget that there is still the possibility that the girl Cataline Perez was deceived. The proof of the pudding is in the eating (W.S. Maugham). They will tell you that the proof of the pudding is in the eating and they are right (G.B. Shaw).* Хоча серед широко розповсюджених англійських прислів'їв і мається деяке число довгих прислів'їв типу: „*A bird in the hand is worth two in the bush*” – „*Синиця в руках краще солов'я в лісі*”, але більшість прислів'їв – короткі та лаконічні висловлювання.

Довгі прислів'я, тобто прислів'я, що складаються більш ніж з десяти лексем, мають тенденцію застарівати. Більшість довгих прислів'їв є застарілими, наприклад, прислів'я „*Measure the cloth ten times, though can't cut it but once*” витиснуто близьким за образом – „*Measure thrice and*

cut once” – „Сім разів відмірай, один раз вирізай”. Поняття приказки в сучасній фольклористиці є невизначеним, тому що включає різні структурно-семантичні типи стійких образних сполучень слів. Власне кажучи, єдине, що поєднує ці різні сполучення слів, – це те, що вони не є прислів'ями, хоча близькість і тих й інших в окремих випадках заперечувати не приходиться. В англійській та американській лінгвістичній літературі також не проводиться чіткого розмежування між прислів'ям і приказкою.

Цим пояснюється, чому англійські словники прислів'їв включають також висловлювання, що не мають ознак прислів'їв. Приказка – це комунікативна фразеологічна одиниця, яка не має ознак прислів'я. Приказки не мають такого повчального характеру як прислів'я. Найчастіше це влучні переносні порівняння, фігуральні звороти, що їх використовують для надання висловлюванню певної емоційності та жвавості, а людині, предметові, дії чи явищу – влучної характеристики. Приказки не висловлюють думку повно, а лише натякають на неї. У своїй більшості приказки є оцінними оборотами. Вони можуть виражати як позитивну, так і негативну оцінку. Наведемо декілька прикладів: приказки з позитивною оцінкою: „*One's word is as good as his bond*” – „Бути хазяїном свого слова, на нього можна покластися”. Приказки з негативною оцінкою: „*Does your mother know you are out?*” – „У тебе молоко на губах не обсохнуло”; „*Your sins will find you out*” – „Від своїх гріхів не втечеш” та ін. Безоцінні приказки одиничні: „*Where do you hail from*” – „Відкіля ви родом?”. Для приказок, також як і для прислів'їв, характерна однозначність. Приказки, так само як і прислів'я, є реченнями. Але вони мають істотні розходження у функціональному плані, тому що приказкам не властива директивна, повчальна оцінна функція. Прислів'я є вираженням народної мудрості, і для них характерний більш високий ступінь абстракції, ніж для приказок. Необхідно відзначити, що прислів'я з буквальним значенням усіх компонентів „*All is well that ends well*” – „Все добре, що добре кінчається”; „Кінець-ділу вінець”; „*Appearances are deceptive*” – „Зовнішність оманна” та ін. відносяться до сталих утворень фразеоматичного характеру. Для прислів'їв характерна сталість лексичного складу і незмінюваність порядку лексем, що пов'язано із синтаксичною обумовленістю і широким використанням виразних засобів.

Що стосується семантичних особливостей прислів'їв то невтішна оцінка дається багатьом із них: „*One law for the rich, and another for the poor*” – „Для бідних один закон, а для багатих інший”; „*A thief passes for a gentleman when stealing has made him rich*” – „Злодій сходить за джентльмена, коли стає багатим” та ін.; засуджується війна: „*War is the sport of kings*” – „Війна-забава королів”, тобто війна потрібна королям, а не народу; висміюються дурні: „*Fools rush in where angels fear to tread*” – „Дурні поспішають туди, куди ангели і ступити бояться”: „Дурням закон не писаний”; критикуються ледарі: „*Idleness is the root of all evil*” –

„Бездіяльність - корінь усього зла”. Прислів'я також вчать ощадливості, працьовитості: „*Take care of the penny, and the pounds will take care of themselves*” – „*Бережи пенні, а фунти самі себе збережуть*” – „*Копійка карбованець береже*”. Багато прислів'їв містять позитивну оцінку: „*A great ship asks deep waters*” – „*Великому кораблеві - велике плавання*”; „*Brevity is the soul of wit*” – „*Стислість – душа розуму*” та ін. Значення прислів'їв може бути як цілком, так і частково переосмисленим. Прислів'я з метафоричним значенням одного компонента: „*Calamity is a man's true touchstone*” – „*Людина пізнається в лиху годину*”.

У сучасній англійській мові мається значна кількість прислів'їв з компаративним значенням: „*Blood is thicker than water*” – „*Кров не вода*”; „*A miss is as good as a mile*” – „*Мало-мало не вважається*”, „*Якщо вже схибив, то байдуже наскільки*”. Антропоцентризм досить давно є предметом фразеологічних досліджень. Переважно йому приписують функціональну природу, розуміючи антропоцентризм як спрямованість фразеологічних одиниць на позначення світу людини. Розглянемо антропоцентричні чинники фразеологічного значення, які не залежать від семантичної функції фразеологічних одиниць. Ми дотримуємося точки зору О. Забуранної, яка вважає, що класифікувати мовні афоризми треба за антропоцентричним принципом. Відповідно цього принципу, основним стрижнем класифікації виступає HOMO SAPIENS, у кожному конкретному випадку зіставлення йдуть як би на другий план, поступаючись місцем людині як носієві конкретної мови та культури (Забуранна, 2003).

Виділені нами прислів'я і приказки можливо умовно розподілити на наступні групи: людина і її відчуття навколишнього природного середовища; людина і її відношення до їжі, що вона споживає; людина і її відношення до проведення свого вільного часу; людина і її розуміння життєвих цінностей; людина і її відношення до навколишнього тваринного світу. Слід зазначити, що ми аналізуємо не просто різні в компонентному складі афоризми, наприклад пари: „*The burnt child dreads the fire*” – „*Згоріла дитина боїться вогню*” та український еквівалент „*Обпікши на молоці, будеш думи і на воду*”, а й такі з них, що у тому або іншому ступені відзначені національно-культурним компонентом.

Розглянемо приклади за кожним пунктом нашої класифікації. Перша група прислів'їв та приказок пов'язана з місцезнаходженням Великобританії — острівної держави, омиваної, як відомо, Північним, Ірландським морями й Атлантичним океаном. Звісно, залежність від капризів цих водних стихій не могла не відбитися в афористичних одиницях англійської мови, що розповідають про важку і небезпечну роботу трудівників моря, «які радили», як поступати в тій або іншій важкій ситуації, на що звернути увагу перед виходом у плавання і тощо. Це приказки: „*Any port in storm*” – „*У біді всякий вихід годиться*”; „*As the days grew longer, the storms are stronger*” – „*Далі в ліс, більше хмизу*”; „*While it is fine weather mend your sail*” – „*Роби все вчасно*; „*Готуй літом сани, а зимою возу*”. Прислів'я і приказки розповідають про особливості

морської стихії, вчать розуміти, що життя, взагалі, - це таке ж море. Наведемо декілька прикладів: „Every flow has its ebb” – „У кожному припливу є відлив”; „A small leak will sink a great ship” – „Від маленької течі тоне великий корабель” та ін.

Афористичний фон даних мовних одиниць тісно пов'язаних з морем, у процесі лінгвокраїнознавчої роботи при навчанні спілкуванню потребує експлікації в порівняльному аспекті. З цією метою розглянемо їхні еквіваленти в українській мові. Вважаємо, що в період створення більшості прислів'їв і приказок Україна була країною, де море не грало значної ролі. Очевидно, відсутність “морської” тематики знайшло відображення в українських афоризмах: “У лиху годину будь-який вихід гарний” – прислів'я; “Що далі в ліс, тим більше дров” – приказка; “Потрібний як собаці п'ята нога” – приказка; “Готуй сани влітку, а віз узимку” – прислів'я; “Щастя з нещастям на одних санях їздить” – приказка; “Світ не клином зійшовся” – приказка. Розглянемо другу групу прислів'їв і приказок.

У різних культурах як сама споживана людиною їжа, так і організація її прийому можуть розрізнятися в змістовному і формальному планах. Англійська кухня багато в чому відрізняється від української, і специфіка першої знаходить своє відображення в загальному лінгвокраїнознавчому тлі носія англійської мови. Наприклад, “eggs and bacon” – “ячня з беконом”; “eggs in moonshine” – “яйця в місячному світлі (ячня з цибулею і спеціями)”; “omelet” - омлет. Схильність британців до такого продукту харчування, як яйця, виражається в наступних прикладах: У прислів'ї „Don't teach your grandmother to suck eggs” – „Не вчи свою бабусю як висмоктувати яйця”; – „Яйця курку не вчать”. У приказці „You cannot make an omelet without breaking eggs” – „Не можна приготувати омлет, не розбивши при цьому яєць” – „Де дрова рубають, там і тріски летять”. У розходженнях цих двох приказок знаходить своє відображення не типовість омлету для традиційної української кухні.

Людина і її відношення до свого вільного часу. Приказка „Fish and visitors smell in three days” – „Риба і гості псуються через три дні”; український еквівалент - „Не слід зловживати гостинністю”. Якщо українське прислів'я просто призиває до делікатності, тому що українська людини завжди славилася привітністю, гостинністю і прийняти гостя, добре нагодувавши і почастивавши його, вважається нормою, в той час як англійська відбиває відому «закритість» англійського будинку для гостей, то англієць скоріше покличе вас посидіти де-небудь у пабі, ресторані. Приказка „Life is not all beer and skittles” – „Життя не все пиво і кеглі ” відбиває традиційне популярне проведення вільного часу типового англійця, що абсолютно невластиве українцеві. Український еквівалент: „Життя прожити - не поле перейти”.

Людина і її розуміння життєвих цінностей. Поява таких афоризмів в обох мовах зумовлена наявністю певних моральних цінностей та

особистих якостей носіїв мов. На нашу думку не має істотної різниці між українцями та англійцями у їх відношенні до добра і зла, до матеріальних цінностей. Тому, ми вважаємо, що саме цьому семантична та лексична структура англійських та українських еквівалентів майже однакова: „*A burden of one's own choice is not felt*” – „Своя ноша не тягне”; „*Self-praise is no recommendation*” – „Скромність прикрашає людину”; „*Old tunes are sweetest and old friends are surest*” – “Старий друг краще нових двох”.

Людина і її відношення до навколишнього тваринного світу. На вибір тварин – образів у прислів'ях та приказках впливає різне географічне положення. Тому певні тварини, що живуть на території Англії, фігурують часто в англійських прислів'ях та приказках, а ті, що зустрічаються на території України - в українських. Однак, багато англійських та українських еквівалентів рівноцінні. „*Cats have nine lives*” – „Живучий як кішка”; „*If you run after two hares, you will catch neither*” – „За двома зайцями поженешся ні одного не піймаєш”.

Ми визначили, що у створенні ФО величезну роль грає людський фактор, тому що переважна більшість фразеологізмів пов'язана з людиною, з різними сферами її діяльності. Після аналізу 100 прислів'їв та приказок ми прийшли до наступних висновків. Розбіжності лінгвокраїнознавчого характеру складають 10% від усіх проаналізованих англійських і українських прислів'їв та приказок. Це дозволяє говорити про визначений ступінь дистантності мов і культур, що зіставляються. В основі розбіжностей лежать причини екстралінгвістичного характеру, а саме віднесеність розглянутих прислів'їв та приказок до різних дистантних культур. Без еквівалентна лексика у структурі прислів'їв та приказок складає 20%, фонові лексика - 50%, конотативна лексика - 30%. Ми також визначили, що структурні типи прислів'їв та приказок в українській мові співпадають з граматичними структурами, що наявні в англійській мові. Світосприйняття природних явищ носіями різних мов відбувається по-різному, існують певні розбіжності у структурному відображенні одного й того ж явища.

Список використаної літератури

- 1. Боровик О. Л.** Структурно-семантичні характеристики прислів'їв в англійській та українській мові. *Матеріали 13-ї Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (26 квітня – 5 травня 2013 р., м. Одеса, Україна)*. Одеса, 2013. С. 210 – 211.
- 2. Овсянко О. Л.** Глобальна структура англійських прислів'їв: типологічні аспекти. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія “Філологічні науки”*. 2015. № 3 (304). С. 93 – 98. Луцьк.
- 3. Гамзюк М.** Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць. Київ: КДЛУ, 2000. 256 с.
- 4. Забуранна О. В.** Антропоцентризм у сфері фразеологічного значення. *Мовознавство*. 2003. № 1. С. 13.
- 5. Кунин А. В.** Курс фразеології сучасного англійського мови: уч. для інститутів і факультетів іностр. мов. 2-е изд. перераб. М.:

Высшая школа, Дубна: Феникс, 1996. 381 с. **6. Пазяк М. М.** Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру. К.: Наукова думка, 1990.

References

1. Borovyk, O. L. (2013). Strukturno-semantychni kharakterystyky prysliviv v anhломovnomu ta ukrainomovnomu dyskursakh [Structural and semantic features of proverbs in English and Ukrainian discourses]. *Materialy 13-yi Mizhnarodnoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (26 kvitnia – 5 travnia 2013 r., m. Odesa) – Materials of 13th International interdisciplinary scientific practical conference (April, 26 – May, 5 2013)* (pp. 210-211). Odesa [in Ukrainian]. **2. Ovsianko, O. L.** (2015). Hlobalna struktura anhliiskykh prysliviv: typolohichni aspekty [Global structure of English proverbs: Typological aspects]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Seriiia „Filolohichni nauky” Scientific bulletin of East European national university named after Lesiia Ukrainka. Series „Philological science”* -, 3 (304), 93-98. Lutsk [in Ukrainian]. **3. Hamziuk, M.** (2000). Emotyvnii komponent znachennia u protsesi stvorennia frazeolohichnykh odynyts [Emotive component of a meaning in the process of forming phraseological units]. Kyiv: KDLU [in Ukrainian]. **4. Zaburanna, O. V.** (2003). Antropotsentryzm u sferei frazeolohichnoho znachennia [Anthropocentrism in the sphere of phraseological meaning]. *Movoznavstvo - Languagelearning*, 1, 13 [in Ukrainian]. **5. Kunin, A. V.** (1996). Kurs frazeologii sovremennogo angliiskogo yazyka [The course of English phraseology]. 2-e izd. pererab. M.: Vysshaya shkola, Dubna: Feniks [in Russian]. **6. Paziak, M. M.** (1990). Pryslivia ta prykazky. Liudyna. Rodynnе zhyttia. Rysy kharakteru [Proverbs and sayings. Man. Family life. Traits of character]. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].

Тишакова Л. Т. Компаративний аналіз структурно-семантичних типів англійських та українських прислів'їв і приказок

Стаття присвячена аналізу структурно-семантичних типів англійських та українських прислів'їв та приказок у порівняльному аспекті. Слід зазначити, що фразеологія завжди була предметом пильної уваги у вітчизняній лексикології. Остатнім часом дослідники намагаються вивести фразеологію за межі лексикології і зробити її окремою частиною загального мовознавства. Такі питання, як типологічна, семантична та стилістична класифікація фразеологічних одиниць, ступень їхньої стійкості, їхнього походження, тощо завжди будуть залишатися на передньому плані мовознавчого пошуку. Цікаве майбутнє очікує порівняння фразеологічних систем у споріднених і неспоріднених мовах, пошук і переклад варіантів, а також походження одиниць, що залишаються сталими протягом довгого часу. Фразеологічні одиниці заповнюють лакуни в лексичній системі мови, що не може цілком забезпечити найменування пізнаних людиною нових сторін

дійсності, і в багатьох випадках є єдиними позначеннями предметів, властивостей, процесів, станів, ситуацій тощо. Утворювання фразеологізмів (прислів'їв та приказок) послабляє протиріччя між потребами мислення й обмежених лексичних ресурсів мови. Фразеологічні одиниці є носіями афористичного фонду, який визначає чинники світосприйняття народу і пов'язаний з повсякденним життям і культурою, а також зумовлений як теоретичним, так і практичним значенням вивчення фразеологічних одиниць. Правильна і точна семантизація фразеологічних одиниць (прислів'їв та приказок) англійської мови більш ніж будь-які інші засоби сприяє розширенню та закріпленню словникового запасу. Лаконічність та виразність феномену, що вивчається, сприяє швидкому оволодінню граматику англійської мови та паралельному розвитку ідіоматичного мовлення.

Ключові слова: структурно-семантичні типи ФО, прислів'я, приказки, лексична система, ідіоматичне мовлення.

Тишакова Л. Т. Компаративний аналіз структурно-семантичних типів англійських і українських пословиц і поговорок

В статті дається аналіз структурно-семантичних типів англійських і українських пословиц і поговорок в сравнительном аспекте. Необходимо отметить, что фразеология всегда была предметом особенного внимания отечественной лексикологии. Такие вопросы, как типологическая, семантическая и стилистическая классификация ФО, степень их устойчивости, их происхождения всегда будут оставаться на переднем плане языковедческого поиска. Интересное будущее ожидает сравнение фразеологических систем в родственных и не родственных языках, поиск и перевод вариантов, а также происхождение единиц, которые остаются постоянными в течение долгого времени. Фразеологические единицы заполняют лакуны в лексической системе языка, что не может полностью обеспечить наименования познанных человеком новых сторон действительности и во многих случаях есть единственными обозначениями предметов, свойств, процессов, состояний, ситуаций и тому подобное. Появление фразеологизмов (пословиц и поговорок) ослабляет противоречия между потребностями мышления и ограниченных лексических ресурсов языка. Фразеологические единицы являются носителями афористического фонда, который определяет факторы восприятия мира и связан с повседневной жизнью и культурой, а также обусловлен как теоретическим, так и практическим значением изучения фразеологических единиц. Правильная и точная семантизация фразеологических единиц (пословиц и поговорок) английского языка более чем какие-либо другие средства способствуют расширению и закреплению словарного запаса. Лаконичность и выразительность изучаемого феномена способствует быстрому овладению грамматикой английского языка и параллельному развитию идиоматической речи.

Ключевые слова: структурно-семантические типы ФЕ, пословицы, поговорки, лексическая система, идиоматическая речь.

Tyshakova L. T. Comparative Analysis of Structural-semantic Types of English and Ukrainian Proverbs and Sayings

The article considers structural and semantic types of English and Ukrainian proverbs and sayings in a comparative aspect. It should be noted that phraseology has always been the subject of special attention of national lexicology. Issues such as typological, semantic and stylistic classifications of phraseological units, the degree of their stability, their origin will always remain at the forefront of the linguistic search. An interesting future awaits the comparison of phraseological systems in related and non-related languages, search and translation of variants, as well as the origin of units that remain constant over time. Phraseological units fill the gaps in the lexical system of the language which cannot fully provide the names of the new aspects of reality cognized by a person and in many cases are the only designations for objects, properties, processes, states, situations and the like. The emergence of phraseological units (proverbs and sayings) weakens the contradictions between the needs of thinking and the limited lexical resources of the language. Phraseological units are carriers of the aphoristic fund, which determines the factors of the perception of the world and is associated with everyday life and culture and is also determined by both the theoretical and practical significance of the study of phraseological units. Correct and accurate semantisation of phraseological units (proverbs and sayings) of the English language more than any other means contribute to the vocabulary expansion and mastery. Laconicism and expressiveness of the studied phenomenon contributes to the rapid mastery of English grammar and the parallel development of idiomatic speech.

Key words: structural and semantic types of phraseological units, proverbs, sayings, lexical system, idiomatic speech.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2020 р.

Стаття прийнята до друку 28.10.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.